

Õiguskantsler

Teie 03.03.2023 nr

Meie 21.03.2023 nr 16-4/230343/2301563

Austatud avaldaja

Seadsite õiguskantslerile saadetud küsimustes kahtluse alla elektroonilise hääletamise vaadeldavuse ja elektroonilises hääletamiskastis olevate e-häälte turvalise hoidmise. Samuti väitsite, et mõni jaoskonnakomisjoni liige võib valija teadmata pabersedeliga tühistada elektrooniliselt antud hääle. Tänan Teid küsimuste eest.

Võimalike hääletamisreeglite rikkumiste kohta esitatud kaebusi lahendavad Vabariigi Valimiskomisjon ja Riigikohus. Ka selle, kas elektroonilise hääletamise kohta käivad normid on põhiseaduspärased, otsustab vajaduse korral Riigikohus. Seega saan siin anda selgitusi, mis rajanevad riigiõigusel ja demokraatlikes õigusriikides omaks võetud põhimõtetel.

Vaadeldavad on ennekõike valimiste korraldajate toimingud, seda nii valimisjaoskonnas või valija asukohas otse valimiskasti lastava hääletusedeliga hääletamise, väljaspool elukohajärgset ringkonda kahte ümbriku pandava sedeliga hääletamise, välismaalt postiga saadetava kirja teel hääletamise kui ka elektroonilise hääletamise korral. Elektroonilise hääletamise puhul on vaatlejatel rohkem võimalusi hääletamise korraldajaid kontrollida kui posti teel hääletamise puhul.

Riigikogu valimise seaduse kohaselt peab e-hääletamise süsteem olema enne kasutusse võtmist testitud (kinnitatud, et hääled salvestatakse elektroonilises valimiskastis nii, nagu need on antud, ja neid loetakse nii, nagu valijad need andsid) ning nii enne kasutamist kui elektroonilise hääletamise ajal ja järel sõltumatult auditeeritud (kontrollitud, et interneti teel hääletamise korraldajate toimingud vastavad ette nähtud ausust ja turvalisust tagavatele reeglitele). Peale selle on võimalik vaadelda elektroonilise hääletamise korraldajate toiminguid.

Elektroonilisest hääletamiskastist ei tohi olla ega ole võimalik hääli enne nende anonüümimist ja dekrüptimist „kätte saada“, ka see on üks oluline nõue, mida rangelt kontrollitakse. Hääli peab olema anonüümne, st riigil ega kellelgi teisel ei tohi olla võimalust valija tahte vastaselt näha, kelle poolt valija hääletas.

Niinimetatud kahe ümbriku lahendus võimaldab vältida mitmekordset hääletamist nii interneti teel hääletamisel kui väljaspool elukohajärgset ringkonda pabersedeliga hääletamisel. Nii-öelda välimine ümbrik kannab hääletaja kindlakstegemiseks vajalikku infot ja eemaldatakse pärast seda, kui on kindlaks tehtud, kas see on hääletaja ainus hääli. Kui üks inimene on hääletanud mitu korda, läheb seadusega määratud reeglite järgi lugemisele üks hääli: see on viimasena antud

elektrooniline või pabersedelil häääl. Hääletaja tunnused ehk nn välimine ümbrik eemaldatakse enne sisemise ümbriku avamist. Nõnda tagatakse hääle anonüümsus.

Jaoskonnakomisjonide töötajad ei saa kuidagi selgitada, milliste kandidaatide poolt on hääled antud ega neid tühistada. Jaoskonnakomisjoni kuuluvad konkureerivate erakondade esindajad, seda reguleerib [Riigikogu valimise seadus](#) (§ 19¹). Valimisjaoskondades on soovi korral ka vaatlejad, kes jälgivad hääletamise korraldamist. Kõik hääletamissedelid on rangelt arvel, mis omakorda vähendab kuritarvituste riske.

Ranged reeglid ja kontrollimehhanismid on ette nähtud ka elektroonilise hääletamise jaoks. Andmete tervikluse tagamiseks on iga protseduuri osa jaoks kontrollitav lahendus (digitaalne allkiri, registreerimisteenus, hääle kontrollimine, e-hääle kogumi digitaalne allkirjastamine pärast hääletamise lõppu, lugemistõendi kontroll). Igasugune manipuleerimine tekitab vaatlejatele ja audiitoritele märgatava vea tervikluse andmetes.

Valimisvabaduse vastaste kuri- ja väärtegude eest on ette nähtud karistused. Kuni kolmeaastase vanglakaristuse võib saada hääle ostmise, hääletamise takistamise; hääle kõrvaldamise, võltsimise, hääletamissedelite ja hääle arvestuse dokumentide rikkumise jms tegude eest (vt täpsemalt [karistusseadustiku §-d 162 ja 163](#)). Karistatavad teod on ka valimispettus ja teise inimese valikuga ebaseaduslik tutvumine.

Küsisite meedias avaldatud valimiskompasside kohta, märkides, et need olid kallutatud. Leian, et valimiskompass on hea abivahend kandidaatide ja valija maailmavaate sarnasuse väljaselgitamiseks. Valimiskompasside loomisel on kandidaatidele esitatud nende maailmavaadet avavaid küsimusi, saadud vastuseid võimaldabki kompass valijal enda vastustega võrrelda. Mõistagi ei ole valimiskompassi kasutamine kellelegi kohustuslik ega tohigi seda olla.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise